

Východné katolícke cirkvi: medzi návratom k tradíciám otcov a organickým vývojom

Leszek Adamowicz

1. Úvod

„Katolícka cirkev chce, aby zostali neporušené tradície každej partikulárnej cirkvi alebo obradu a zároveň sa usiluje prispôbiť svoj spôsob správy rozmanitým časovým a miestnym potrebám.“ (OE 2)

Pred 52 rokmi, 21. novembra 1964, konciloví otcovia Druhého vatikánskeho koncilu schválili Dekrét o východných katolíckych cirkvách »*Orientalium Ecclesiarum*«. V bode č. 6 sa nachádzajú poznámky o vzťahu medzi historickými, súčasnými i budúcimi prvkami tradícií východných katolíckych cirkví: „Toto všetko majú teda sami východní kresťania s najväčšou vernosťou zachovávať, a preto majú v týchto veciach nadobúdať čoraz hlbšie vedomosti a čoraz dokonalejšiu prax. Ak sa však od nich nenáležite odchyľili vinou okolností alebo niektorých osôb, nech sa usilujú vrátiť k tradíciám otcov.“ (OE 6)

Čo znamenajú tieto slová? Čo je súčasťou „tradícií otcov“? Je možné vykonať zmeny dávnych tradícií? Kto je oprávnený vykonávať prípadné zmeny? Ktorý historický bod je „východiskovým bodom“ pre „tradíciu otcov“? Kto môže rozhodovať o danom okamihu histórie Cirkvi? Ako je možné rozlíšiť tradičné prvky od cudzích elementov?

Tieto otázky sú aj naďalej aktuálne v akademickom kontexte, pretože každá akademická inštitúcia vynáša zo svojej pokladnice veci nové i staré (porov. Mt 13, 52).

2. Čo znamená „organický vývoj“

Podľa D. Salachasa „liturgické dedičstvo východných katolíckych cirkví je zdrojom ich identity.“¹ Je zrejmé, že existujú aj ďalšie prvky obradového dedičstva, ako to napísal najvyšší zákonodarca v kánone 28 v Kódexe kánonov východných cirkví, okrem liturgie sú to tiež teologické, duchovné a disciplinárne prvky. Všetky tieto prvky tvoria obradové dedičstvo, odlíšené kultúrou a historickými okolnosťami národov, ako vlastný spôsob prežívania viery.

Salachas pokračuje: „Toto odporúčanie bolo opodstatnené, lebo v priebehu minulých rokov mnohé východné cirkvi prešli rôznymi vplyvmi, zavádzaním liturgických zmien a nasledovaním latinskej praxe, náhodne alebo čistým napodobňovaním či uľahčovaním, pod zámienkou pastoračnej potreby.

Verná ochrana obradov má byť v súlade s najvyšším cieľom všetkých zákonov Cirkvi, ktorý je celý zameraný na dejiny spásy duší. Obrad má zmysel, ak napomáha veriacim sláviť a žiť svoju vieru. (...) To znamená, že organický vývoj zodpovedá požiadavkám ekonómie spásy duší plnosťou života východných cirkví a súčasne predstavuje organickú súvislosť a zhodu s posvätnou tradíciou každej východnej cirkvi.“²

Tieto črty sa nachádzajú vo východnom kódexe z roku 1990 a v inštrukcii Kongregácie pre východné cirkvi, publikovanej 6. januára 1996 ako »Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov

¹ D. Salachas, *Il contributo dei padri conciliari orientali nelle deliberazioni del Vaticano II (Applicazione dopo 50 anni)*, 18 aprile 2013, LAJME/NOTIZIE Gennaio-Aprile 2013.

² Cf. D. Salachas, *Fedeltà alle tradizioni e organico progresso*, „Vita Pastorale“ 93 (2005) n. 8 - 9, s. 98-101.

Kódexu kánonov východných cirkví«, aby doprevádzali východné cirkvi pri realizácii organického vývoja liturgického života, ako aj pri rozhodnutiach synôd príslušných cirkví. Inštrukcia tieto operaatívne kritériá organického vývoja opisuje takto: „Organický vývoj v každej z cirkví sui iuris vyžaduje predovšetkým zohľadnenie koreňov, z ktorých vyrástlo ich dedičstvo, (...) a na druhom mieste spôsob, ako sa tieto tradície odovzdávali a prispôbovali rôznym okolnostiam a miestam, ale pritom si zachovali ustavičnú organickú harmóniu.“(čl. 12)

Taktiež bl. Pavol VI. potvrdil, že „každá obnova musí obsahovať organickú súvislosť a zhodu so zdravou tradíciou, aby sa nové normy ukázali nie ako cudzie teleso, násilne implantované do cirkevného organizmu, ale ako samostatne vykvitnuté z už existujúcich noriem.“³

Na záver tejto časti treba povedať: Starobylá prax, obzvlášť v materii slávenia a vysluhovania sviatostí, ktorá bola v posledných storočiach v rôznych východných katolíckych cirkvách pozmenená vplyvom vonkajšieho tlaku, duchovne a pastoračne neprimeraného, je pochopiteľná možno pastoračne, ale žiaľ nevlastná organickému vývoju a ani vlastnej dynamike východného dedičstva. Preto tam, kde došlo k zanechaniu tradičnej praxe, si aplikácia noriem, predpísaných v tejto materii koncilovým dekrétom a východným kódexom, vyžaduje skutočnú reformu a neľahké úsilie.⁴

Kritérium pri riešení týchto ťažkostí nachádzame v kánone 40 § 1 CCEO, ktorý potvrdzujúc slová koncilu (OE 6) nariaďuje: „Hierarchovia, ktorí predsedajú cirkvám sui iuris a všetci ostatní hierarchovia sa majú veľmi usilovne starať o vernú ochranu a dôsledné zachovávanie vlastného obradu, a nemajú v ňom pripúšťať zmeny, ak to nie je z dôvodu jeho organického vývoja, majú však pred očami vzájomnú dobrú vôľu, a jednotu kresťanov.“

Podľa Salachasa tento „organický vývoj, aby dosiahol náležitú liturgickú reformu, musí zahŕňať dva póly: vernosť tradícii a otvorenosť na potreby dnešnej doby, obnovu a rozvoj starovekých energií.“

3. Vyhodnotenie kánonických prameňov

Svätý Ján Pavol II. v Apoštolskej konštitúcii *Sacri canones*, ktorou vyhlásil Kódex kánonov východných cirkví (CCEO), potvrdzuje: „(...) tento kódex zveruje partikulárnemu právu jednotlivých cirkví sui iuris všetko to, čo sa nepovažuje za nevyhnutné pre dobro všetkých východných cirkví. Vo vzťahu k týmto záležitostiam naším zámerom je, aby sa tí, ktorí majú v jednotlivých cirkvách sui iuris zákonodarnú moc, čím skôr postarali osobitnými normami, majú pred očami tradície vlastného obradu a predpisy Druhého vatikánskeho koncilu.“

Tento rozmer medzi pravosťou a rozvojom prameňov i cirkevných noriem je pre cirkevné právo veľmi dôležitý.

Podľa C. Vasiľa: „Pre niektorých, tradície predkov sú tie, ktoré zodpovedajú nerozdelenému obdobiu Cirkvi prvého tisícročia. Iní zastávajú názor, že tradície zdedené po predkoch tvoria obrady a normy, ktoré vo väčšej miere zodpovedajú obradom a normám jestvujúcim v čase rôznych únií, z ktorých sa zrodili niektoré východné katolícke cirkvi – a ktoré sú spoločné s ich príbuznými pra-

³ Quaelibet, enim, renovatio semper cohaerentiam et concordiam cum sana tradizione prae se ferre debet, ita ut novae normae appareant non quasi corpus extraneus violenter defixum in ecclesiastica compagine, sed e normis iam exstantibus quasi sua sponte efflorescant. Paolo VI, *Allocutio ad Pontificiam Commissionem CIC Orientali Recognoscendo*, 18. 03. 1974, AAS 66 (1974) str. 246.

⁴ D. Salachas, *Fedeltà alle tradizioni e organico progresso*, op. cit.

voslávnymi cirkvami, ktoré ale v kontexte našich východných katolíckych cirkví sú niekedy nazývané »tradicionalistické«.⁵

Práca nad vyhodnotením prameňov si vyžaduje nielen materiálne poznanie, ale aj rozsah znalosti kontextu „ich pôvodu, dôvodu ich prijatia, a teda posúdenie ich pravosti a zhody s kritériami organického vývoja.“⁶

C. Vasil' sformuloval a navrhuje aplikovať, ako kritériá vyhodnotenia prameňov práva nasledujúce zásady:

- „Pri vyhodnotení prameňov a tvorbe predpisov je nevyhnutné sa inšpirovať normami východných koncilov, rôznymi východnými zbierkami, tak katolíckymi ako aj nekatolíckymi, východnými zvykmi a zvyklosťami, zvlášť tými, ktoré sú na východe najrozšírenejšie a najlepšie vyjadrujú východného ducha.

- Vyhodnotenie prameňov a proces tvorby nových partikulárnych noriem pravdepodobne prinesie aj preskúmanie platnosti a náležité zváženie účelnosti zachovať alebo podstatne poopraviť niektoré zákony a zvyklosti, prijaté alebo zavedené možno v konkrétnom historickom období alebo v určitých stanovených okolnostiach, ktoré viac nezodpovedajú potrebám súčasnej doby. V tomto procese bude potrebné zrušiť rozporné a pochybné.

- V prípade uplatnenia (aplikácie) latinského práva, nikdy nemožno považovať jeho použiteľnosť „ipso facto“, ale vždy musí byť prispôsobené východnému mysleniu a konaniu.“⁷

V závere tejto časti je nutné konštatovať, že: „primárnym predmetom pri výskume a vyhodnotení prameňov musí byť vždy štúdium a analýza úradných aktov a legislatív kompetentnej authority, ktorých cieľom je stabilizovať novú právnu skutočnosť. Na druhom mieste, s rešpektovaním vyššie povedaného, je taktiež potrebné upriamiť pozornosť na akty zvyčajnej kánonickej praxe danej cirkvi, a tak dospieť k prameňom, ktoré samotná cirkev v určitom okamihu svojej histórie pokladala za vlastné a záväzné.“⁸

4. Medzi „archeologizmom“ a organickým vývojom

Jozef Ratzinger, komentujúc knihu Alcuina Reida „The Organic Development of the Liturgy“,⁹ poukázal na niektoré kritéria liturgickej obnovy, keď napísal: „V tomto ohľade je dôležité správne interpretovať »esenciálnu kontinuitu«.“ Emeritný pápež rovnako komentuje aj ďalšie dva pohľady, o ktorých napísal: „Archeologizmus a pastoračný pragmatizmus – ten druhý často nazývaný pastoračným racionalizmom – sú oboje nesprávne. Opisne by sme ich mohli nazvať ako profánne dvojčatá.“ Liturgisti (a tiež niektorí kanonisti) boli z väčšej časti historikmi, čo spôsobilo ich inklináciu k archeologizmu. Najstaršie formy chceli odhaliť v ich pôvodnej čistote. Používané liturgické knihy, aj s ich obradmi, považovali za prejav historického množenia ako ovocie minulých nedorozumení a neznalosti. Išlo o snahu zrekonštruovať starobylú liturgiu (i právo) a očistiť ju od všetkých neskorších dodatkov. Nebolo to celkom zlé, lenže reforma je niečo iné než iba archeologická vykopávka

⁵ C. Vasil', Valutazione delle fonti tra autenticità e organica progresso, con speciale riguardo dalle Chiese originate all'eparchia di Mukačevo, v: Aa.Vv, Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teoretici e produzione normativa delle Chiese orientali cattoliche, Košice 2007, s. 128.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, s. 129-130.

⁸ Ibidem, s. 131-132.

⁹ A. Reid, The Organic Development of the Liturgy: The Principles of Liturgical Reform and Their Relation to the Twentieth-Century Liturgical Movement Prior to the Second Vatican Council, Ignatius Press – San Francisco 2005, s. 258.

a nie každý vývoj niečoho živého musí sledovať logiku racionálneho, resp. historizujúceho kritéria. Toto je dôvod, pre ktorý by v liturgickej reforme (a taktiež v disciplinárnej) samotní odborníci nemali mať posledné slovo. Tak odborníci ako aj pastieri majú každý vlastnú úlohu. Poznatky bádateľov sú dôležité, no nesmú byť okamžite pretvárané do rozhodnutí pastierov, ktorí majú zodpovedne načúvať veriacim, aby rozumne a spoločne uskutočňovali to, čo im dnes pomáha sláviť sviatosti s vierou, a nie bez nej.¹⁰

A keďže často nie je možné dotvoriť historické znalosti na úroveň novej normy, veľmi ľahko sa tento „archeologizmus“ spája s pastoračným pragmatizmom. To znamená, že najprv sa z nej vylúči všetko to, čo nie je pokladané za pôvodné, a teda ani za „prvotné“, aby sa následne táto „archeologická vykopávka“, ak by sa ešte zdala byť nedostatočná, doplnila o „pastoračný uhol pohľadu“.

Tieto úvahy sú rovnako dôležité aj pre reformu v právno-disciplinárnej oblasti. Právnický „archeologizmus“ a právnicko-pastoračný pragmatizmus ohrozujú úsilie o návrat k tradíciám otcov i organický vývoj jednotlivých cirkví.

5. Záver

Vernosť tradíciám a organickému vývoju si, samozrejme, vyžadujú otvorenosť na potreby dnešnej doby. Z tohto dôvodu môžeme urobiť nasledujúce závery:

1. Kódex kánonov východných cirkví predstavuje vhodný právnický nástroj pre organický vývoj východných cirkví v rovine liturgicko-sakramentálnej.
2. Je nutné vyhodnotenie prameňov, tak všeobecných ako aj partikulárnych, nielen pre ich pravosť, ale tiež pre ich zhodu s historicko-kultúrnym kontextom.
3. Návrat k tradíciám otcov neznamena návrat k určitému historickému okamihu bez budúcich zmien, ale určitý historický okamih musí byť východiskovým bodom pre budúce úpravy (adaptácie), vyplývajúce z danej sociálno-kultúrnej spoločnosti, v ktorej veriaci prežívajú svoju vieru ako autentické svedectvo života. Zachovávanie zvykov, disciplinárnych noriem a liturgických obradov často tiež prispieva k záruke etnickej, lingvistickej a národnej identity. Tieto okamihy sú rôzne pre každú Cirkev sui iuris.
4. Kritérium každého vývoja v univerzálnej Cirkvi i v jednotlivých Cirkvách sui iuris (uznaného za „organický“) má mať vždy miesto v pastoračných potrebách cirkevných komunít v konkrétnom kontexte miesta a času. Okrem vnútornej kondície Cirkvi je rovnako dôležitá schopnosť realizovať evanjelizáciu v misijných oblastiach a tiež novú evanjelizáciu v tradičných východných teritóriách, ako aj na „nových územiach“ diaspóry v západnom svete, kam prichádzajú veriaci kresťania ako vojnoví utečenci z krajín Blízkeho Východu.
5. V súlade so zásadou subsidiarity je úlohou kompetentnej autority jednotlivých Cirkví sui iuris pod dohľadom Svätej Stolice, vypracovať „zlatú strednú cestu“.

Návrat a vernosť k tradíciám otcov (predkov) i organický vývoj si prirodzene vyžadujú otvorenosť na potreby dnešnej doby pre dobro Božieho ľudu, pretože »suprema lex est salus animarum«.

¹⁰ J. Ratzinger, *Organiczny rozwój liturgii*, v: J. Ratzinger, *Opera omnia*, Lublin 2012, vol. XI., s. 649-651.